

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ρ Ε Κ Β Ι Ε Μ

HOMO SAPIENS

Μ Ε

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΚΡΕΣΕΝΤΟ;

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΔΟΚΙΜΙΟ

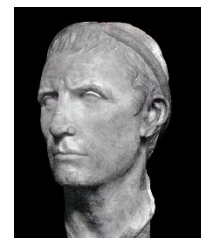
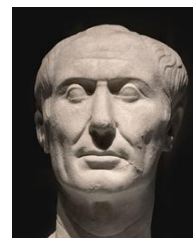
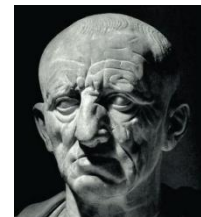
Τόμος Α΄

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.Μ.Π.

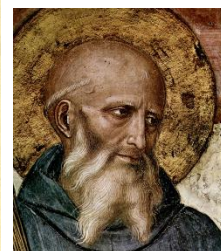
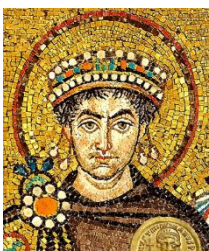
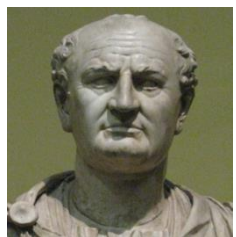
Παρουσίαση 9

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Η παρακάτω παρουσίαση του δοκιμίου συμπυκνώνει την έντυπη έκδοση, διευκολύνοντας παράλληλα την προσβασιμότητα του αναγνώστη σε ένα σύνθετο εγχείρημα, μέσω του οπτικού και διαχειριστικού πλεονεκτήματος μιας διανθισμένης και με πρόσθετη εικονογραφία ηλεκτρονικής παρουσίασης

Οι προσφυγή του απαιτητικού ερευνητή αναγνώστη στο έντυπο κείμενο προσφέρει αναλυτικότερη αποτύπωση του ορίζοντα των γεγονότων και τα τεκμηριώνει συστηματικά μέσω υποσημειώσεων με βιβλιογραφικές κυρίως αναφορές.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ρ Ε Κ Β Ι Ε Μ

HOMO SAPIENS

Μ Ε

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΚΡΕΣΣΕΝΤΟ;

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΔΟΚΙΜΙΟ

Τόμος Α'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.Μ.Π.

Σύνοψη περιεχομένων Α' τόμου

- Οδοιπορικό στο δοκίμιο
 - Πρώτο Κεφάλαιο
 - Πολυδιάστατο της προέλευσης του «συμβάντος» homo sapiens
 - Γένεσις, ελεύθερο βάδην στην Προϊστορία
- Δεύτερο Κεφάλαιο
 - Πρώτο μέρος της ιστορικής περιόδου: Οι πέντε χιλιετίες επικυριαρχίας της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής στις κοινωνικές εξουσίες. (≈ 3500π.Χ. μέχρι 1500μ.Χ.)
 - Άρχοντες, οι μεγαλοϊδιοκτήτες γης

ΠΡΩΤΟ
ΜΕΡΟΣ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΙΑ
ΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΟΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΗΣ 4ης π.Χ. ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ ΣΤΟ 1492 μ.Χ.,
ΤΗΝ ΟΨΙΜΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟ ΚΟΛΟΜΒΟ

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

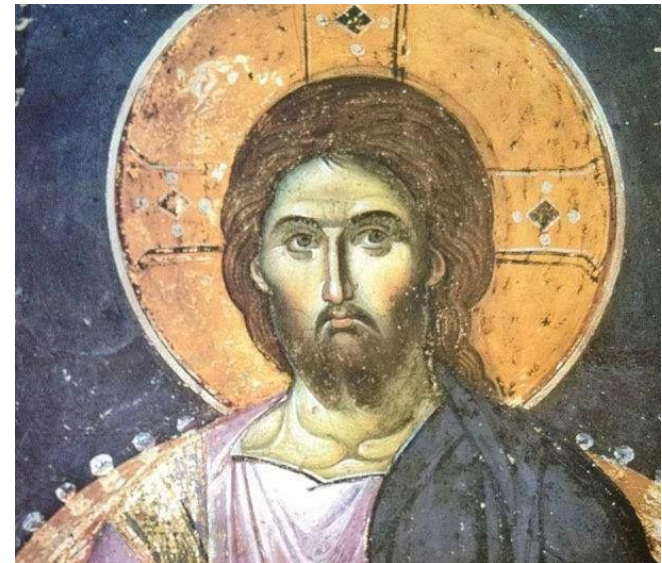
Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία

Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- Οι ηθικές αρχές και λειτουργικές πρακτικές του χριστιανισμού στα πρώτα του βήματα υπήρξαν κατ' εξοχήν ανθρωπιστικές και αταξικές, απερίφραστα καταδικαστικές των προνομίων και πρακτικών των κοσμικών και θρησκευτικών «πατρικίων» στον τότε διαστρωματωμένο κόσμο.
- Σε πλήρη αντίθεση και ρήξη με τις δράσεις υψηλής κοινωνικής ενθάλπιας που χαρακτήριζαν την απολυταρχική άσκηση των εξουσιών στην εποχή τους, οι πρώτοι χριστιανοί προσέφεραν τη ζεστασιά των ενεργειών της ήπιας ενθάλπιας, στο πλαίσιο και της αποκατάστασης του οράματος της δημιουργικής κοινοτικής συνείδησης. Γι' αυτό και ο χριστιανισμός διαδόθηκε πρώτα στα εξαθλιωμένα κοινωνικά στρώματα μιας αυτοκρατορίας που είχε συρρικνώσει τις ιδρυτικές «ρεπουμπλικανικές» δομές της, η άρχουσα τάξη της οποίας είχε ξεχάσει την αρχή της λιτής και σεμνής διαβίωσης.
- Ας ξαναθυμηθούμε οκτώ από τις πηγαίες αρχές του Χριστιανισμού:

- ❖ Αναδεικνύεται ως πρωτεύουσα και ανεκτίμητη ατομική και κοινοτική αξία η ανεπιτήδευτη ταπεινότητα, η πολύτιμη κοινωνική παρουσία και συμβολή των απλών ανθρώπων του καθημερινού μόχθου, με έμφαση στην παραγωγική χειρωνακτική εργασία τους.
- ❖ Αμφισβητείται δυναμικά η κατεστημένη άρχουσα τάξη και καταδικάζονται απερίφραστα τόσο οι κοινωνικές διακρίσεις όσο και η ενδημική διαφθορά στους φορείς και τα πρόσωπα της όποιας εξουσίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία

Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- ❖ Επιβάλλεται η πλήρης αποστασιοποίηση των εκφραστών της θείας βούλησης και ποιμένων των πιστών από τις κοσμικές εξουσίες και τους άρχοντές της, σύμφωνα με τη ρητή εντολή του Χριστού: «απόδοτε τα του Καίσαρος τω Καίσαρι και τα του Θεού τω Θεώ».
- ❖ Ορίζεται ως κατάχρηση εξουσίας κάθε άσκηση προς τρίτους του συγκριτικού πλεονεκτήματος της οικονομικής δύναμης, π.χ. ο δανεισμός με είσπραξη τόκου θεωρείται εκβιασμός σε βάρος αυτών που βρίσκονται σε ανάγκη.
- ❖ Με το «αγαπάτε αλλήλους», η κοινοτική συνείδηση ιεραρχείται ως ανώτερη του ατομικισμού. Η υποχρέωση της κοινωνικής αλληλεγγύης και της μέριμνας για τον πλησίον μας ανέρχεται στο επίπεδο της αντίστοιχης φροντίδα για τον εαυτό μας, θεμελιώνει τον κανόνα της μη βίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία

Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- ❖ Τίθεται ρητά και παραστατικά ως ηθική επιταγή στους έχοντες η αναδιανομή του περισσεύματός τους, «ο έχων δύο χιτώνας να δώσει εις τον μη έχοντα τον έναν και ο έχων τροφάς ομοίως».
- ❖ Υποδεικνύεται η διαχρονική αλήθεια που αναδύεται από τα βάθη του υπερεγώ και χάνεται συνήθως στους λαβυρίνθους του εκείνο: ματαιότητα και κενότητα ο άκρατος υλισμός, τελική δυστυχία τα δώρα του σε όσους άμεσα ή έμμεσα τον ασπάζονται.

- ❖ Η Σταύρωση προβάλλει τη σοφία της «μη ισχύος». Με την Αποκαθήλωση, η ανθρωπότητα απαλλάσσεται από τη μέχρι τότε φανταστική πραγματικότητα της δεσποτείας των βροντερών θεών, οι εντολές των οποίων έπρεπε να επιβάλλονται μέσω δήθεν εξουσιοδοτημένων εκπροσώπων, υπό το κράτος του φόβου και με τη χρήση ηθικής ή και σωματικής βίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- **Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία**

Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- Η ολοκληρωμένη κοινωνικοοικονομική διάσταση του πηγαίου χριστιανικού λόγου ουδέποτε υπαινίχθηκε την ανάγκη άμεσης ή έμμεσης εμπλοκής των ταγών του σε συγκροτημένες και διαστρωματωμένες θρησκευτικές ή κοσμικές εξουσίες, ή έστω στην εθιμοτυπία τους.
- Η θεμελιώδης αυτή αντιεξουσιαστική αρχή τηρήθηκε από τις πρώτες γενιές των χριστιανών. Οι ποιμένες τους είχαν καταδικάσει, προφητικά, τη διαστροφή του χριστιανικού προτύπου «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσίν Του» από ορισμένους κοσμικούς και θρησκευτικούς ηγέτες, μετά την ανακήρυξη του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.
- Είχαν επισημάνει ότι το πρότυπο προσβάλλεται βάνανυσα όταν ο έχων τις θεσμοθετημένες ή εθιμικές εξουσίες ποιμένας αυτοεπιβεβαιώνεται μέσω της φοβικής υποταγής των εξουσιαζόμενων χριστιανών.
- Ας αφήσουμε στην κρίση του καθενός από εμάς την εκτίμηση για το ποσοστό εφαρμογής στην πράξη των παραπάνω ηθικών αρχών και λειτουργικών πρακτικών του χριστιανισμού, από τους επί δύο χιλιάδες χρόνια πολιτικούς και θρησκευτικούς ηγέτες που ορκίστηκαν κατά την ανάληψη των καθηκόντων τους ενώπιον Θεού και ανθρώπων να τις εφαρμόζουν. Είναι πάντως παρήγορο το γεγονός ότι το πρότυπο της αταξικής δομής και λειτουργικής λιτότητας των πρώτων χριστιανών αγγίζει ακόμα τις καρδιές πολλών απλών ανθρώπων.
- Ξεκινώντας με την προστασία των πηγών της νέας ιδεολογικής δύναμης, οι συναυτοκράτορες Κωνσταντίνος Α΄ και Λικίνιος κήρυξαν το 313 τη λήξη των διωγμών των χριστιανών με το διάταγμα των Μεδιολάνων. Στη συνέχεια, η νέα θρησκεία άρχισε να επικρατεί λόγω της ανθρωπιστικής υπεροχής της και της αμέριστης υποστήριξής της από την κοσμική εξουσία.

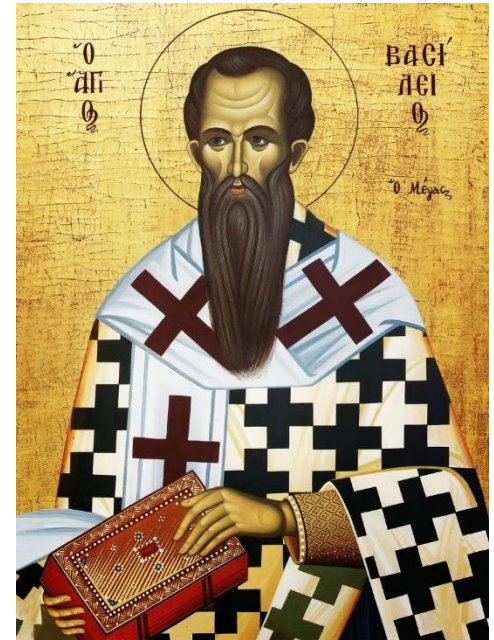
Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία

Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- Η αρχή έγινε το 324 μ.Χ., όταν ο Κωνσταντίνος ως μονοκράτορας και dominatus ασπάστηκε τη χριστιανική θρησκεία και παραχώρησε ειδικά προνόμια στην εκκλησία της, το ποίμνιο της οποίας αριθμούσε τότε λιγότερο από το 10% του συνολικού πληθυσμού της αυτοκρατορίας.
- Οι διάδοχοί του διαπραγματεύθηκαν με τις αρχές της ανερχόμενης θρησκευτικής δύναμης και –κατά παράβαση πηγαίων αρχών του χριστιανισμού– απέσπασαν μια μείζονα εκχώρηση, την ελέω Θεού απολυταρχία τους με τη λαϊκή στήριξη και των φανατισμένων χριστιανών. Στα πρώτα διατάγματά τους αποτυπώνεται το αντάλλαγμα, η χορήγηση οικονομικών κυρίως προνομίων. Η ακίνητη και κινητή ιδιοκτησία της εκκλησίας αυξανόταν σταθερά από τις συνεχείς δωρεές και φοροαπαλλαγές.
- Η εξασθένηση της ρωμαϊκής κρατικής αποτελεσματικότητας στην παρηκμασμένη δυτική αυτοκρατορία κατά τον 5ο αιώνα είχε ως άμεση συνέπεια την κοινωνικοοικονομική εγκατάλειψη των πληβείων της εποχής, οδηγώντας τους στην εξαθλίωση. Τη σκοτεινή εκείνη περίοδο, όταν κάθε άλλη μέριμνα για τους μη προνομιούχους είχε ατονήσει, αναδείχθηκε το φιλανθρωπικό έργο της εκκλησίας και πολλοί ασπάζονταν τον συμπονετικό χριστιανισμό. Μεγάλη απήχηση σε όλες τις κοινωνικές τάξεις είχαν και οι αφηγήσεις για το ψυχικό σθένος των μαρτύρων, το ήθος και την καρτερικότητά τους κατά τους πρώτους διωγμούς των χριστιανών. Η προοδευτική θέση της αναίμακτης χριστιανικής προσφοράς στα θεία αντί των αιματηρών θυσιών στους βωμούς των θεών ταίριαζε εξάλλου στους κύκλους των μορφωμένων. Για τους παραπάνω λόγους, η άρχουσα τάξη στράφηκε σταδιακά στον χριστιανισμό, κυρίως μετά την κατάρρευση του δυτικού σκέλους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το 476.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία
Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

→ Μόνη εξαίρεση υπήρξε ο αυτοκράτορας Ιουλιανός. Παρά τη σύντομη βασιλεία του (361 - 363), ξεκίνησε μια εμπνευσμένη σειρά μεταρρυθμίσεων:

- ❖ Γνωρίζοντας σε βάθος τη ρωμαϊκή διοικητική παράδοση και την ελληνική παιδεία, επιχείρησε την ενίσχυση της αυτονομίας των πόλεων, την αναδιοργάνωση στρατού, δικαιοσύνης, φορολογικού συστήματος και δημόσιων συγκοινωνιών, την ίδρυση διδασκαλείων κλασικής παιδείας σε όλη την επικράτεια, την αναστήλωση των αρχαίων ιερών και τη στελέχωσή τους με φιλόσοφους κληρικούς.

- ❖ Ο πρόωρος θάνατός του μετά από δολοφονική ενέργεια σε εκστρατεία κατά των Περσών διέκοψε το έργο του, για το οποίο βέβαια χαρακτηρίστηκε από πολλούς χριστιανούς ως «παραβάτης».

→ Η μαζική διείσδυση της νέας θρησκείας ως επικυρίαρχης στις τρεις κοσμικές πηγές εξουσίας εκφράζεται μέσα από την ένταξη της θείας πρόνοιας στην επίσημη ιδεολογία του πολιτεύματος, η αποστολή του οποίου επεκτείνεται εφεξής και στη διάδοση του χριστιανισμού. Η νέα μετάλλαξη του Imperium Romanorum δεχόταν έναν μόνο αυτοκράτορα-τοποτηρητή του Θεού, προς τον οποίο και μόνο ήταν υπόλογος. Ήταν ο οδηγός του ποιμνίου με απεριόριστη εξουσία «θεία χάριτι», ασκούσε τις εξουσίες ως dominatus, με κάποιες ασαφείς ευθύνες απέναντι στους υπηκόους. Η βασιλική εξουσία ήταν, κατά κανόνα, υπεράνω γραπτού νόμου.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία
Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- Η εξαίρεση στην ακραία αυτή κατάχρηση δεν προήλθε, βέβαια, από τα μεσαιωνικά βασίλεια της μεταρωμαϊκής Ευρώπης. Θεσμοθετήθηκε τον 9ο αιώνα από το χρυσόβουλο του αυτοκράτορα της ανατολής Βασιλείου Α΄, ιδρυτή της μακεδονικής δυναστείας.
- Ο χριστιανισμός επέβαλε, πάντως, μία σημαντική θεσμική πρόοδο:
 - ❖ Ο απόλυτος κοσμικός άρχοντας δεν μπορούσε πλέον να θεοποιηθεί όπως οι παλιοί Ρωμαίοι αυτοκράτορες.
 - ❖ Η απαγόρευση αυτή ήταν θεμελιωμένη στην κύρια αιτία της σύγκρουσης των χριστιανών με τη ρωμαϊκή εξουσία, στη γενναία και επαναστατική για την εποχή τους άρνηση να προσφέρουν θυσίες στον θεοποιημένο αυτοκράτορα.
- Στις αρχές του 7ου αιώνα, μετά την αραβική επέκταση και την επακόλουθη επίλυση ορισμένων προβλημάτων με τις αιρέσεις, η εκκλησία απαγκιστρώθηκε σε σημαντικό βαθμό από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του ανατολικού αυτοκράτορα, όπως είχε ήδη συμβεί από τον 6ο αιώνα και στα δυτικά βασίλεια.
- Η επιρροή της αναβαθμίζεται σε επικυρίαρχη και στην καθημερινή ζωή. Επιτυγχάνεται η σχεδόν ολοκληρωτική εξαφάνιση ελληνορωμαϊκών λαϊκών πολιτιστικών θεσμών και θεαμάτων, όπως το θέατρο, το ωδείο, ο ιππόδρομος, τα δημόσια λουτρά.
- Το «άρτος και θεάματα» αντικαταστάθηκε από το «νηστεία και προσευχή» και η επιγενετική επιβολή ως «αρετής» της υπομονής και καρτερικότητας των λαϊκών μαζών περιορίζε, με τη βοήθεια της υλικής και ηθικής εκκλησιαστικής φροντίδας, τις δικαιολογημένες αντιδράσεις και εξεγέρσεις λόγω της στερημένης ζωής τους.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία
Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- Η εξασθένηση των κοσμικών εξουσιών στην ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία οφείλεται και στην εσωστρέφεια που προκάλεσαν οι δογματικές διαφορές μεταξύ φανατισμένων οπαδών της επικυρίαρχης ιδεολογικής εξουσίας, που είχε και το μειονέκτημα της σύγχυσης αρμοδιοτήτων, διότι την ασκούσε τόσο ο μονάρχης με το κοσμικό περιβάλλον του όσο και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες.
- Ιστορικό παράδειγμα καταστροφικής για τους άρχοντες και τους αρχόμενους δογματικής έριδας αναδείχθηκε η εικονομαχία, οι βίαιες συγκρούσεις εικονομάχων και εικονολατρών που ξεκίνησαν στα τέλη του 7ου και κράτησαν μέχρι τα μέσα του 9ου μ.Χ. αιώνα.
- Γεννήθηκαν ως ιδεοληπτική αιτιολόγηση της απώλειας θεϊκής εύνοιας, μετά την απώλεια εδαφών από τους Άραβες. Οι χριστιανικοί στρατοί γνώριζαν συνεχείς ήττες και μια ανορθολογική-δογματική εξήγηση ήταν η θεολογική υπεροχή του αραβικού ανεικονικού, φυτικού διακόσμου έναντι των ακραίων εκδηλώσεων λατρείας των χριστιανών προς τις εικόνες τους. Οι εικονομάχοι υποστήριζαν ότι σύμφωνα με ορισμένα ευαγγέλια και πατερικές διδασκαλίες οι εικόνες θύμιζαν δεισιδαιμονία και ειδωλολατρία.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία
Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

- Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος (685 - 741) ανέβηκε στο θρόνο το 717 κατόπιν συμφωνίας να μην εμπλακεί στα θρησκευτικά ζητήματα, αλλά η υποστηριζόμενη από τον στρατό υπόθεση της θεϊκής εύνοιας προς τους εικονομάχους ενισχύθηκε μετά την απόκρουση των Αράβων εισβολέων.
- Ύστερα από τις επιτυχίες του Λέοντα και τις πρώτες απαγορεύσεις των εικόνων, το θέμα πήρε δογματικές διαστάσεις που έφθασαν σε βάρβαρες ακρότητες. Ο διάδοχός του εικονομάχος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ (741 - 775) θεσμοθέτησε τις θέσεις του στην εικονομαχική σύνοδο του 754.
- Τα πάθη οξύνθηκαν, ακολούθησαν διώξεις και, παρά την αποφασιστικότητα και τις νίκες επί των εισβολέων, δεν απετράπησαν τα εξίσου ακραία αντίποινα από τους εικονολάτρες μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Ε΄.
- Ο πρόωρος θάνατος του διαδόχου, Λέοντα Δ΄, έφερε το 780 στην εξουσία την εικονολάτρισσα σύζυγό του, Ειρήνη, αντιβασίλισσα του ανήλικου γιου της, Κωνσταντίνου Στ΄, τον οποίο δεν δίστασε να τυφλώσει για να διατηρήσει την εξουσία. Η λατρεία των εικόνων αποκαταστήθηκε από την Ειρήνη το 787 στη σύνοδο της Νίκαιας και έληξε ο πρώτος γύρος της εικονομαχίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία
Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

→ Ο δεύτερος γύρος της εικονομαχίας κράτησε άλλα τριάντα χρόνια (814 -843). Αρχισε μετά από συντριπτικές ήττες των αυτοκρατορικών στρατευμάτων στο βαλκανικό μέτωπο, που προκάλεσαν ακόμη και δεήσεις για ανάσταση εκ νεκρών των νικητών εικονομάχων αυτοκρατόρων. Νέοι εικονομάχοι ανέλαβαν τα ηνία της αυτοκρατορίας και ακολούθησαν νέες στρατιωτικές νίκες, με την ανάλογη «θρησκευτική» ερμηνεία.

→ Μετά την Ειρήνη, το σκηνικό επαναλήφθηκε με την εικονολάτρισσα Θεοδώρα, επίτροπο επίσης του ανήλικου «πορφυρογέννητου» γιου της Μιχαήλ Γ'. Επί της βασιλείας της επιτεύχθηκε πάντως κάποια σταθεροποίηση στο μέτωπο των εξωτερικών απειλών και το 843 έληξαν οι περί των εικόνων δογματικές έριδες. Οι ανυπόστατοι, ούτως ή άλλως, θεολογικοί αφορισμοί των εικονομάχων διασκεδάστηκαν και το κίνημά τους έσβησε.

→ Διαπιστώνεται και με την κοινή λογική η «αβάσταχτη ελαφρότητα» της αδιέξοδης αλλαγής διχαστικών θέσεων για τις εικόνες, ανάλογα με την αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών. Οι εικονομαχικές περίοδοι στηρίζονται σε νίκες μετά από προηγούμενες συντριβές, ακολουθεί η χαλάρωση της εικονομαχίας και της άμυνας της αυτοκρατορίας, έρχονται νέες ήττες και ο κύκλος επαναλαμβάνεται.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Από τις πηγαίες αρχές του χριστιανισμού στην ιδεολογική επικυριαρχία
Η εικονομαχία ως παράδειγμα καταστροφικής δογματικής έριδας

→ Η εμπλοκή του στρατού, βασικού υποστηρικτή των εικονομάχων, τον αποδυνάμωσε, διότι οι εικονολάτρες συσπειρώνονταν γύρω από ισχυρές αυτοκράτειρες που στηρίζονταν στο φανατισμένο από την εκκλησία πλήθος. Ενεργούσαν κατ' αρχάς διαλυτικά και από κοινού στη δομή και τις λειτουργίες του στρατού, για να μειώσουν την παρουσία του στη διαμάχη και να επιτύχουν την παλινόρθωση των εικόνων: Το τίμημα για τους λαούς της αυτοκρατορίας και το μέλλον της ήταν βαρύ.

→ Η ακμή του ανθρώπινου δυναμικού της αναλώθηκε επί ενάμιση και πλέον αιώνα στη διχαστική δογματική αντιπαράθεση, περιθωριοποιώντας την αναγκαία για την ατομική και συλλογική επιβίωση προσπάθεια διατήρησης της παραγωγικής κοινωνικοοικονομικής της βάσης και στρατιωτικής ισχύος, εν μέσω εχθρικού γεωπολιτικού περιβάλλοντος.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- **Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας**
Τελευταία περίοδος ακμής

- Πέραν της επί ενάμιση αιώνα αποδυνάμωσης της στρατιωτικής δομής, η ειconoμαχία είχε ως συνέπεια και την εκχώρηση καταχρηστικών δικαιωμάτων οικονομικής εξουσίας στους μεγαλογαιοκτήμονες και στην εκκλησία, κυρίως μεγάλης ακίνητης περιουσίας και φοροαπαλλαγών. Πρόκειται για μοιραία λάθη της αυτοκρατορίας, ασυμβίβαστα με τον πάλαι ποτέ ελληνικό και ρωμαϊκό ορθολογισμό:
- Υπενθυμίζεται ότι οι κοσμικές εξουσίες περιόριζαν επί μια και πλέον χιλιετία την κρατούσα θρησκεία στο διακριτό και συγκεκριμένο ρόλο της (700π.Χ. μέχρι τα μέσα του 4ου μ.Χ. αιώνα), χωρίς εκχωρήσεις πολιτικής ή υπέρμετρης οικονομικής ισχύος:
- Το θεμέλιο όλων των κοσμικών εξουσιών στις ελληνικές πόλεις-κράτη και τη ρωμαϊκή πολιτεία στην ακμή της ήταν η διευρυμένη και παραγωγικά υγιής βάση της μικρομεσαίας κοινωνικοοικονομικής τάξης, κυρίως των μικροκαλλιεργητών και βιοτεχνών. Η κεντρική εξουσία φρόντιζε για μια καλά οργανωμένη υπαλληλική ιεραρχία με σαφείς και καθορισμένες δικαιοδοσίες επιβολής περιορισμών στη γαιοκτησία.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- **Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας**

- Τελευταία περίοδος ακμής**

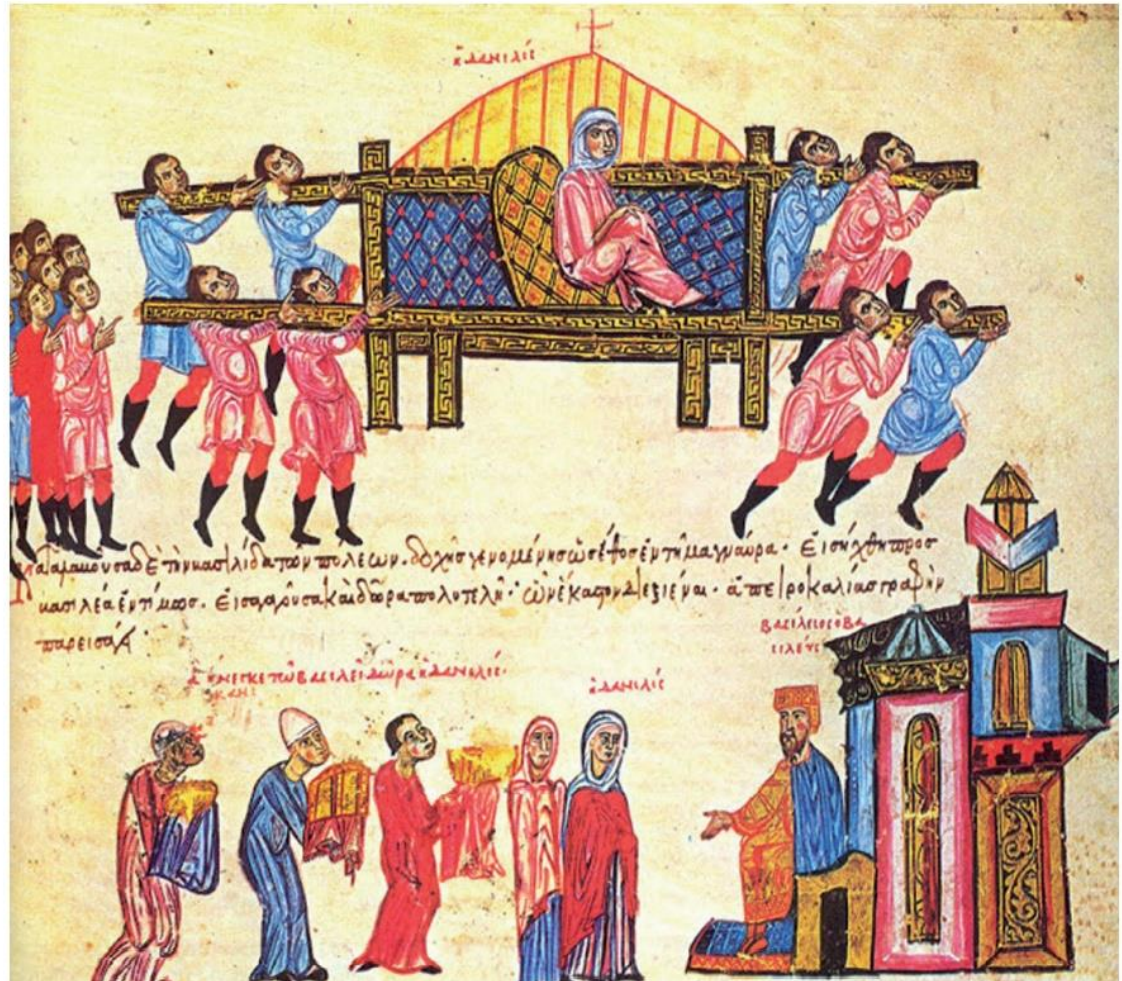
- Η διασφάλιση και ομαλή ροή της έγγειας προσόδου ήταν ένα δύσκολο και πολύπλοκο έργο. Η συσσωρευμένη εμπειρία αιώνων στη ρωμαϊκή διοίκηση είχε δημιουργήσει αποτελεσματικά εργαλεία, όπως τα αναλυτικότερα και συστηματικά αναθεωρούμενα κτηματολόγια της εποχής του Διοκλητιανού.
- Ενάμιση αιώνα μετά τον Ιουστινιανό Α΄ η μικρή ιδιοκτησία κυριαρχούσε στην εκμετάλλευση της γης, η υπαίθρος ήταν κατακλυσμένη από τη μικρομεσαία τάξη των ελεύθερων μικροκαλλιεργητών.
- Η σταδιακή κατάρρευση της πολιτικοοικονομικής ραχοκοκαλιάς της αυτοκρατορίας ξεκίνησε τον 8ο αιώνα. Χαρακτηριστική είναι η βίαια ακύρωση του έργου του Ιουστινιανού Β΄ στο τέλος του 7ου αιώνα: το 695 πολλά από τα μέτρα που πήρε απέναντι στους μεγαλο-γαιοκτήμονες και την εκκλησία για την ενίσχυση της μικρής ιδιοκτησίας της υπαίθρου ματαιώθηκαν και ο ίδιος ακρωτηριάστηκε και εξορίστηκε.
- Οι μικροκαλλιεργητές, το κοινωνικοοικονομικό θεμέλιο της αυτοκρατορίας, πέραν των αυξημένων φορολογικών απαιτήσεων της κεντρικής διοίκησης έπρεπε να υπερασπιστούν τη γη τους και από τις αρπακτικές διαθέσεις των αναδυόμενων «δυνατών». Έτσι αναφέρονται στην αυτοκρατορική νομοθεσία όσοι αποκτούσαν μεγάλη κτηματική περιουσία, αλλά και γενικότερη επιρροή σε μια εδαφική περιοχή.
 - ❖ Ενεργούσαν ως «χωροδεσπότες», δηλαδή φεουδάρχες κατά τα αντίστοιχα δυτικά πρότυπα, σε βάρος των μικροκαλλιεργητών και μικροαστών αλλά και της κεντρικής διοίκησης της αυτοκρατορίας.
 - ❖ Ήταν μια νέα άρχουσα τάξη εξαιρετικά ανομοιογενής, τυχοδιωκτική και ρευστή στη σύνθεσή της, με ταυτόσημα μόνον τα κερδοσκοπικά συμφέροντα και τις μεθόδους σύνδεσης με την ανώτατη εξουσία, όπως γλαφυρά παρουσιάζεται σε ένα εικονογραφημένο χρονικό της εποχής

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας
Τελευταία περίοδος ακμής

→ Στην εικόνα δεξιά, η πλούσια Πελοποννήσια χήρα Δανιηλίσ έρχεται στην πρωτεύουσα για να συγχαρεί τον πρώην προστατευόμενό της, Βασίλειο Α΄, για την άνοδό του στο θρόνο. Η συνοδεία της από τριακόσιους δούλους και τα προσφερθέντα υπερπολυτελή αντικείμενα χαρακτηρίζουν τον ρόλο ενός δυνατού της εποχής. Από το εικονογραφημένο χρονικό του Ιωάννη Σκυλίτζη, χειρόγραφο Μαδρίτης, 12ος αιώνας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας
Τελευταία περίοδος ακμής

→ Μεταξύ της σφύρας των υπερφορολογήσεων της παραγωγικής τους ικανότητας και του άκμονος της εξαρτημένης εργασίας, πολλοί μικροϊδιοκτήτες προτίμησαν να προσκολληθούν στους δυνατούς, παραχωρώντας την κυριότητα της γης τους με ανταλλάγματα την προστασία από τους φοροεισπράκτορες και τη διασφάλιση του επιούσιου άρτου. Η εγκαθίδρυση και στην ανατολική αυτοκρατορία της χωροδεσποτείας μείωσε δραματικά τα κρατικά φορολογικά έσοδα, οι δυνατοί είχαν τον τρόπο τους να φοροδιαφεύγουν.

→ Λειτουργήσε παράλληλα η αφαίμαξη ανθρώπινου δυναμικού από την παραγωγική διαδικασία και τις ένοπλες δυνάμεις, η φυγή των εργατών γης και εν δυνάμει υπερασπιστών της από τις αυτοκρατορικές γαίες προς τους δυνατούς και τα μοναστήρια.

→ Ο ορθολογισμός της ελληνορωμαϊκής παράδοσης και οι έμπειρες για την εφαρμογή της πρακτικές, πέρασαν σταδιακά σε αχρηστία. Οι συνολικές κρατικές ευθύνες ξεθώριαζαν και σκούριαζαν οι αναγκαίοι για την ανάληψή τους διοικητικοί μηχανισμοί. Στο τέλος του 8ου αιώνα, τα κοινωνικά θεμέλια της αυτοκρατορίας είχαν υπονομευτεί, οι περισσότεροι μικροκαλλιεργητές περιθωριοποιήθηκαν ως εξαρτημένοι από τον δυνατό μεγαλοϊδιοκτήτη ή τη μονή της περιοχής τους.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας
Τελευταία περίοδος ακμής

→ Ο διάδοχος της Ειρήνης, Νικηφόρος Α΄ (802 - 811), προχώρησε σε κατασχέσεις και αναδιανομές σε άκληρους αγρότες τμήματος της εκκλησιαστικής και μοναστηριακής περιουσίας, επανέφερε ορισμένους εκκλησιαστικούς φόρους, απαγκίστρωσε εξαρτημένους καλλιεργητές μέσω της ενίσχυσης των κοινοτήτων τους.

→ Έθεσε σε ισχύ μια παλαιότερη διάταξη, το αλληλέγγυον, την υποχρέωση της κοινότητας να καταβάλλει το φόρο που αντιστοιχούσε στα φτωχότερα μέλη της, εφόσον αυτά αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους.

→ Ακολούθησε μια άνευρη πενήνταετία και η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία ανέκαμψε για τελευταία φορά ως κρατική οντότητα από το 867 μέχρι το 1025, κατά το μεγαλύτερο διάστημα διακυβέρνησης υπό την αιγίδα της Μακεδονικής δυναστείας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας
Τελευταία περίοδος ακμής

→ Ο ιδρυτής της δυναστείας, Βασίλειος Α' (867 - 886), ταπεινής καταγωγής, σφετερίστηκε μεν το θρόνο, τον υπηρέτησε όμως αποτελεσματικά και με θετικό για τους μη προνομιούχους υπηκόους της αυτοκρατορίας πρόσημο. Αν και χαμηλής μόρφωσης, ο Βασίλειος Α' επέλεξε τους άριστους συνεργάτες, εκσυγχρόνισε και κωδικοποίησε τη νομολογία και τους κανόνες απονομής της δικαιοσύνης, επέβαλε «το πνεύμα της νομιμότητας», δηλαδή του σεβασμού των αρχόντων προς τους νόμους, μηδέ του αυτοκράτορα εξαιρουμένου. Ο Βασίλειος Α' διακρίθηκε ως ακάματος στρατηλάτης. Εξέδωσε και εφάρμοσε απαρέγκλιτα το χρυσόβουλο «Περί μη υποχρεωτικού διά τους δικαστάς το εναντούμενον τοις νόμοις και τω δικαίω βασιλέως πρόσταγμα».

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

• Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας

Τελευταία περίοδος ακμής

- Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, ο 10ος αιώνας χαρακτηρίζεται από την αναγέννηση και διαρκή αντιπαράθεση των ρωμαϊκών αρχών διοίκησης της αυτοκρατορίας με τις διαλυτικές προθέσεις και αρπακτικές πρακτικές των δυνατών. Καταγράφονται πολλές νομοθετικές ρυθμίσεις που τους περιόριζαν, με στόχους την εξασφάλιση των φόρων της γης για τα κρατικά ταμεία, εργατικών χεριών και οπλιτών για τα αυτοκρατορικά κτήματα και στρατεύματα.
- Ο Ρωμανός Α΄ Λεκαπηνός συμπλήρωσε το 922 προηγούμενες διατάξεις του Λέοντος Στ΄ του Σοφού θεσπίζοντας αυστηρότερη λειτουργία της προτίμησης: επιβλήθηκε η εκχώρηση πρώτου δικαιώματος αγοράς γης στα μέλη της κοινότητας και τους συγγενείς, με στόχο την παρεμπόδιση των δυνατών να αγοράζουν γη όπου μπορούσαν.
- Μετά το δύσκολο χειμώνα του 927 και τη «μεγάλη πείνα» του επομένου έτους, ο Ρωμανός επανήλθε με νέα μέτρα: ρητή απαγόρευση αγοράς γης από τους δυνατούς, εξέταση ύποπτων δοσοληψιών της τελευταίας δεκαετίας, υποχρέωση επιστροφής παράνομου κέρδους στους αδικημένους πένητες, επιστροφή γαιών στους μικροϊδιοκτήτες.
- Ο ευσεβέστατος αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς απαγόρευσε το 964 κάθε επιπρόσθετη δωρεά γης στην εκκλησία και περιόρισε ακόμη περισσότερο τις αγοραπωλησίες. Η κατάσταση παρέμενε υπό μερικό έλεγχο αλλά δεν εξομαλύνθηκε. Πολλοί μικροκαλλιεργητές δεν τα κατάφερναν ως αυτοδύναμες μονάδες και συνέχιζαν να καταφεύγουν στην προστασία των δυνατών ή της εκκλησίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας
Τελευταία περίοδος ακμής

→ Το δυνατότερο χτύπημα στην ασύδοτη ισχύ των δυνατών δόθηκε στο τέλος του 10ου αιώνα επί αυτοκράτορα Βασιλείου Β' (976 - 1025), γνωστού ως «Βουλγαροκτόνου» από τις ανελέητες νίκες του στο βαλκανικό μέτωπο. Ο Βασίλειος Β' πέτυχε με ικανούς συνεργάτες και την ισχυρή του θέληση να περιορίσει τις ακραίες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και να ελέγξει αποτελεσματικά τις φυγόκεντρες δυνάμεις των δυνατών. Χαρακτηριστικά επιτεύγματα της αναδιανεμητικής του πολιτικής υπήρξαν η μαζική επιστροφή κτημάτων στους πένητες δίχως αποζημίωση και η επέκταση του αλληλέγγυου στο επίπεδο περιφέρειας: η υποχρέωση των κοινοτήτων να καταβάλλουν τους φόρους των φτωχών και της εγκαταλελειμμένης γης επεκτάθηκε και στους δυνατούς, στο σύνολο της περιοχής τους.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- Υπονόμευση των κοινωνικών θεμελίων της αυτοκρατορίας
Τελευταία περίοδος ακμής

→ Ο Βασίλειος Β΄ άφησε πίσω του μια ισχυρή κεντρική διοίκηση και ένα μεγάλο χρηματικό απόθεμα, ήταν μάλιστα σε θέση να χαρίσει επί δύο χρόνια τους φόρους των φτωχών. Με τη βασιλεία του, λήγει η τελευταία περίοδος ακμής και κυρίαρχης παρουσίας της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, υπό την ευρύτερη γεωπολιτική έννοια.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

- **Περί Βυζαντίου**

- Οι ανίκανοι διάδοχοι του Βασίλειου Β΄ εγκατέλειψαν την εφαρμογή των ριζικών κοινωνικοοικονομικών του μεταρρυθμίσεων, βυθίστηκαν στην τρυφή ζώη του αυλικού περιβάλλοντος, σηματοδότησαν την αρχή του τέλους της αυτοκρατορίας ως πολυεθνικής κρατικής οντότητας υπό στιβαρή και ενιαία διοίκηση. Εγκαινίασαν την εποχή της μετάλλαξης της στο «Βυζάντιο».
- Η υποβάθμιση της αυτοκρατορίας σε αδύναμο κρατικό μόρφωμα πραγματοποιήθηκε σταδιακά, κατά την μετά τον θάνατο του Βασιλείου (1025) και μέχρι το 1203 περίοδο. Το θανάσιμο πλήγμα δόθηκε το 1204 από δυτικοχριστιανά χέρια, με την κατάληψη και λεηλασία της Κωνσταντινούπολης από τους τυχοδιώκτες της τέταρτης Σταυροφορίας.
- Η παρωχημένη σήμερα –αλλά ευρέως διαδεδομένη μετά τον μεσαίωνα στην Ευρώπη και εν μέρει στη σύγχρονη Ελλάδα του 19ου αιώνα– άποψη για την ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία ήταν επιεικώς αρνητική. Ορισμένοι παλαιότεροι ιστορικοί συρρίκνωσαν υποτιμητικά το όνομα της αυτοκρατορίας σε «Βυζάντιο».
- Υποστήριζαν, σε πλήρη αντίθεση με τη συγκριτική αξιολόγηση των πεπραγμένων της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ως προς τις άλλες κρατικές οντότητες της εποχής της, ότι μετά την επικράτηση του χριστιανισμού και την τελική κατάρρευση της ρωμαϊκής πολιτείας στη Δύση το 476, το ανατολικό σκέλος του βρισκόταν σε μια παρατεταμένη παρακμή. Προσέδωσαν ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά την άκρατη θρησκευτικότητα, την ανατολίτικη χαλαρότητα και την πολιτισμική τροχοπέδη στην ανάπτυξη των ιδεών, των επιστημών, της ελεύθερης οικονομίας και της ευημερίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

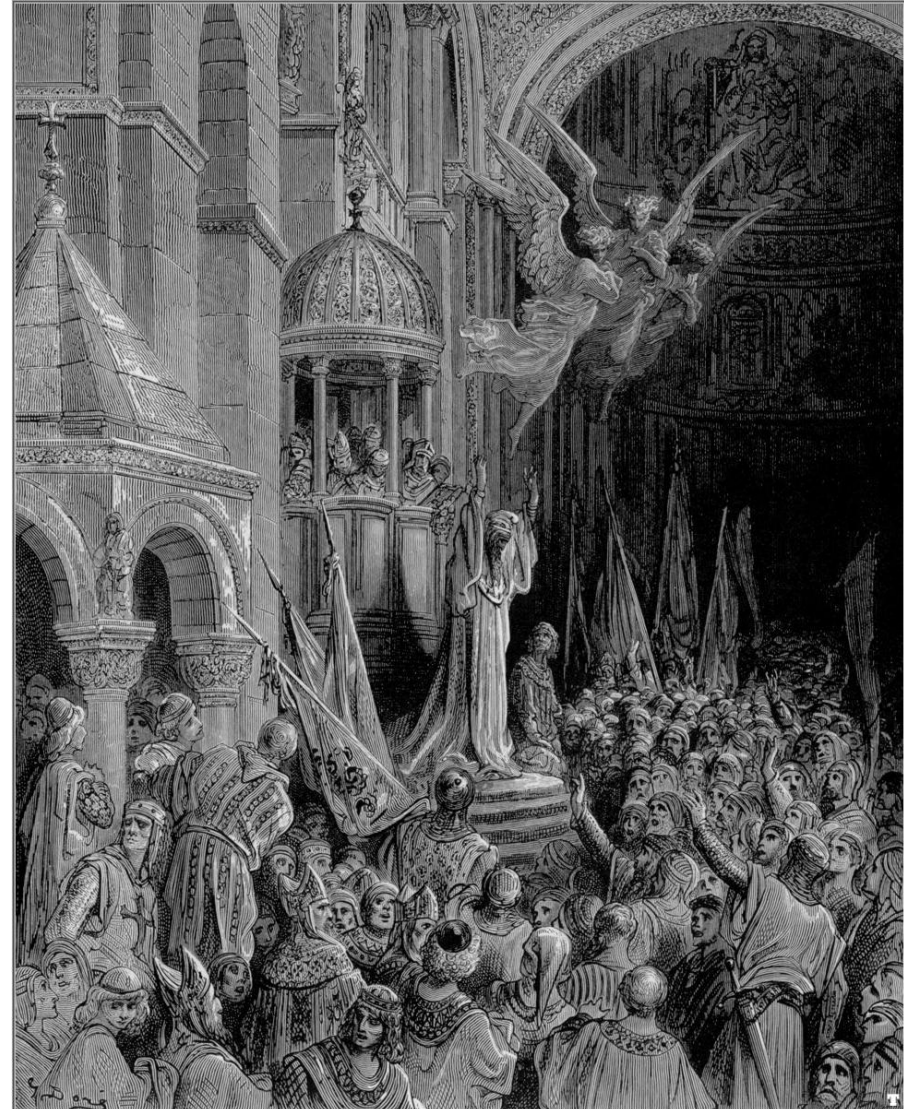
• Περί Βυζαντίου

→ Το στερεότυπο ενός σκοτεινού, δολοπλόκου, υποκριτικού, σκοταδιστικού Βυζαντίου χαλκεύτηκε ασύστολα από τους δυτικούς ηγεμόνες και την παπική εξουσία μετά το 1204, επειδή χρειάστηκε να δικαιολογήσουν δύο ανοσιουργήματα:

- ❖ την απροκάλυπτη εξαπάτηση του ευσεβούς ποιμνίου τους λόγω εκτροπής της Δ' σταυροφορίας από τον ιερό στόχο της (ανακατάληψη των Αγίων Τόπων),

- ❖ την ανίερη καθοδήγηση των δυτικών σταυροφόρων προς την Άλωση της «Βασιλεύουσας»

Κωνσταντινούπολης στις 13 Απριλίου 1204, προπύργιου του χριστιανισμού στην Ανατολή, τη βέβηλη –κορυφαία σε βαρβαρότητα και απληστία– Μεγάλη Ληστεία που ακολούθησε.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

Περί Βυζαντίου

→ Στο τέλος του 16ου αιώνα, οι πρώτοι Ευρωπαίοι διαφωτιστές ορθά αποκήρυξαν την εμπλοκή της θρησκείας στις κοσμικές εξουσίες. Παραπλανήθηκαν όμως ως προς το παράδειγμα προς αποφυγήν. Αντί να καταδικάσουν τον θρησκευτικό αμοραλισμό και το ολέθριο πολιτικό λάθος της Δύσης, υιοθέτησαν την παραμορφωμένη ιστορική εικόνα που είχε ήδη πλαστεί από τις πηγές της κατά τους προηγούμενους τρεις αιώνες.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

• Περί Βυζαντίου

→ Ο αναγνώστης του όποιου εγχειριδίου ιστορίας αντιλαμβάνεται την προφανή ανακολουθία μεταξύ της υποτιθέμενης συνεχούς παρακμής της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και του επί έξι και πλέον αιώνες (395 έως 1025) πρωταγωνιστικού ρόλου της στα ευρασιατικά δρώμενα. Διαπιστώνει το ανυπόστατο του όρου «Βυζάντιο»· άλλωστε, η αυτοκρατορία υπερείχε καταφανώς και μετά το 1025, τύποις και ουσία, έναντι όλων των άλλων σύγχρονων ευρωπαϊκών κρατικών μορφωμάτων. Εκτός από την απόκρουση των Περσών, άλλων νομαδικών εισβολών και την ανάσχεση της αραβικής προώθησης, η αυτοκρατορία, με καταληκτική ημερομηνία την Άλωση και λεηλασία της Κωνσταντινούπολης από τους δυτικούς σταυροφόρους το 1204, αποτελούσε πρότυπο οργανωμένης απολυταρχίας στον ευρασιατικό κόσμο της εποχής της.

❖ Η αποτελεσματική διακυβέρνηση και συνακόλουθη ανάκαμψη της εδαφικής κυριαρχίας και των οικονομικών θεμελίων της αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό (527 - 565), τον Ηράκλειο (610 - 641), τον Κωνσταντίνο Ε΄ (741 - 775), τον Ρωμανό Α΄ (920 - 944) και τον Βασίλειο Β΄ (976 - 1025) είναι γεγονότα αδιαμφισβήτητα και εκ του ευρύτερου γεωπολιτικού αποτελέσματος.

❖ Κατά τις περιόδους αυτές, οι δυνάμεις της ανατολικής αυτοκρατορίας όχι μόνο υπέταξαν ή απέκρουσαν παλαιές και νέες υπερδυνάμεις της Ανατολής, όπως η Περσία επί Σασσανιδών και η αναδυθείσα από το τέλος του 7ου αιώνα αραβική αυτοκρατορία, αλλά προστάτευσαν και τη Δύση από τους Άραβες εισβολείς.

→ Οι διοικητικοί μηχανισμοί της αυτοκρατορίας επέδειξαν την αναγκαία ρωμαϊκή αποτελεσματικότητα για τον περιορισμό της απληστίας της άρχουσας τάξης και την προστασία του λαού από την εξαθλίωση, στο πλαίσιο πάντοτε των αντικειμενικά περιορισμένων δυνατοτήτων μιας απολυταρχικής διακυβέρνησης.

→ Οι δε εποχές των Κομνηνών (1081-1180) και της «παλαιολόγιας αναγέννησης» (1261-1438) υπερείχαν καταφανώς στο μέσο επίπεδο ζωής και τον πολιτισμικό τομέα έναντι και των πλέον προηγμένων βασιλείων της μεσαιωνικής Ευρώπης.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

• Περί Βυζαντίου

→ Η Κωνσταντινούπολη ήταν η «Βασιλεύουσα», η μεγάλη ευρασιατική πρωτεύουσα. Ο πληθυσμός της υπολογίζεται ότι έφτασε τους 500.000 κατοίκους πριν από την πανώλη του έτους 542, υπερδεκαπλάσιος και των μεγαλύτερων δυτικοευρωπαϊκών μεσαιωνικών πόλεων. Εκτιμάται ότι λίγο πριν από το 1204, δηλαδή σε περίοδο παρακμής της αυτοκρατορίας, στέγαζε περί τις 400.000 κατοίκους.

- Η υπεροχή της Κωνσταντινούπολης στο επίπεδο της υγιεινής και των επιστημών σε σύγκριση με όλες τις μεσαιωνικές πόλεις της Ευρώπης ήταν συντριπτική. Τα λουτρά και ο επαρκής οικιακός εξοπλισμός ήταν κτήμα πολλών, το πρώτο πανεπιστήμιο ιδρύθηκε επί Θεοδοσίου Β΄, πριν από τα μέσα του 5ου αιώνα, με έδρες λατινικής, ελληνικής, ρητορικής, φιλοσοφίας και δικαίου. Η ανατομή ανθρώπινων σωμάτων εφαρμοζόταν συστηματικά για λόγους ιατρικής έρευνας.
- Χρειάστηκε να περάσουν πάνω από χίλια χρόνια για να ξεπεράσει μια ευρωπαϊκή πόλη σε πληθυσμό αλλά και υποδομές την Πόλη των μέσων της 1ης μ.Χ. χιλιετίας.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

• Περί Βυζαντίου

- Όταν και η Κωνσταντινούπολη, έρμαιο των εσωτερικών και εξωτερικών της εχθρών, κατακτήθηκε το 1453 από τον Οθωμανό σουλτάνο, η παλαιολόγεια αναγέννηση επέζησε της αυτοκρατορίας και μεταφέρθηκε στη Δύση.
- Μεταξύ πολλών πρωτοπόρων αναφέρονται ενδεικτικά ο φιλόσοφος Γεώργιος Πλήθων Γεμιστός, οι διαλέξεις του οποίου στη σύνοδο της Φερράρας – Φλωρεντίας για την ένωση των εκκλησιών (1439) εισήγαγαν τους δυτικούς στοχαστές στην πλατωνική φιλοσοφία, ο αρχιεπίσκοπος Νίκαιας και μετέπειτα καρδινάλιος της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας Βασίλειος Βησσαρίων, μέγας διασώστης της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, δωρητής του πυρήνα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας, μιας από τις μεγαλύτερες στον κόσμο σε αρχαία χειρόγραφα.

Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Οι επιπτώσεις της επικυριαρχίας των θρησκευτικών δογμάτων στις κοινωνικές εξουσίες

• **Περί Βυζαντίου**

- Όσον αφορά τον «οπισθοδρομικό θρησκευτικό φανατισμό», η σύγκριση δείχνει ότι η ανατολική αυτοκρατορία ουδέποτε κατέφυγε στην Ιερά Εξέταση, δεν εκχωρούσε στο πατριαρχείο τον ύψιστο βαθμό της αντίστοιχης παπικής επικυριαρχίας. Δεν ήταν, δηλαδή, περισσότερο θρησκευτικό κράτος από τα άλλα χριστιανικά της εποχής, ούτε το μόνο που ταλανιζόταν από θρησκευτικές έριδες.
- Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μια εξελιγμένη μεσαιωνική κοινωνία, λιγότερο ακραία ως προς τη θεοκρατική πρακτική από τις δυτικές, με κυρίαρχο αλλά όχι εξοντωτικό το συναίσθημα της ενοχής μπροστά στην αμαρτία.
- Η προσκόλληση στο δογματικό τρόπο σκέψης εμπόδισε όντως ορισμένες καινοτομίες στον τεχνολογικό και στον οικονομικό τομέα, κυρίως από τον 11ο αιώνα και μετά.
- Όμως, η αφαίρεση των περισσότερων εμπορικών προνομίων της «ανατολής» και η εκχώρησή τους στις ιταλικές πόλεις ήταν ο κύριος λόγος που απέτρεψε την οικονομική ανάπτυξη της αστικής τάξης κατά την μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β΄ (1025) περίοδο παρακμής και σταδιακής μετάπτωσης της αυτοκρατορίας στο αδύναμο «Βυζάντιο».